

## İlham NƏZƏROV

Ü.Hacıbəyli adına BMA-nın məzunu  
Osimo D'Arte Lirica Akademiyasının tələbəsi  
E-mail:ilhamnazarov@yahoo.com

### “KOROĞLU” OPERASINDA BÜLBÜLÜN İFAÇILIQ ÜSLUBUNA DAİR

**Xülasə:** Məqalə Azərbaycanın dahi bəstəkarı Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının yaranmasında və inkişafında böyük müğənni – Bülbülün rolundan bəhs edir. Müəllif əsərin qəhrəmanı olan Koroğlu obrazının xarakterini araşdırmış, Azərbaycan opera sənətinin inkişafında böyük rolu olmuş Bülbülün yüksək vokal və artistizm tələb edən Koroğlu roluna necə yiyələndiyindən və gələcək nəsillər üçün Bülbül məktəbinin əhəmiyyətindən bəhs etmişdir.

**Açar sözlər:** Ü.Hacıbəyli, Bülbül, “Koroğlu”, opera

Hər bir xalqın professional musiqi həyatında elə böyük əsərlər var ki, onlar xalqın mədəni inkişafının müəyyən tarixi mərhələsini əks etdirir. Şekspirin əsərləri ingilis ədəbiyyatında, Bethoven alman, Verdi İtaliya xalqının musiqisində bu cür mövqe tutur. Bizim musiqi incilərimizin tacı, dünya musiqi xəzinəsinin parlaq nümunələrindən biri olan “Koroğlu” operasıdır.

Üzeyir Hacıbəylinin 30 illik zəhmətinin nəticəsində ərsəyə gəlmiş “Koroğlu” operası professional musiqinin parlaq nümunəsidir. Dahi bəstəkarlarımızdan Q.Qarayev, C.Hacıyev, F.Əmirov, C.Cahangirov, Ə.Bədəlbəyli, R.Mustafayev və başqaları, bu operanın mələhətli musiqisindən ilhamlanaraq bu əsərə sənətkarlıq mənbəyi kimi baxmış, onun əsasında əsl opera yaradıcılığı məktəbi keçmişlər.

Qəhrəmanı kantataları, oratoriya və bir sıra əsərlər yazan müəlliflər bu operadakı zəngin motivlərə yaradıcılıq zirvəsi kimi baxmışlar. “Koroğlu” operasının valehedici lirikası, əsərləri ilə bu gözəl diyarımızda tanınan və sevilən T.Quliyevə, S.Rüstəmovə, R.Hacıyevə və mahnı yaradıcılığı ilə məşğul olan digər ölməz bəstəkarlarımıza ilham vermişdir.

Azərbaycan opera sənətinin banisi Üzeyir bəy Hacıbəylinin “Koroğlu” operası o zamanlar sovet opera dramaturgiya sənətində epik opera olmaqla yenilik gətirmişdir. “Koroğlu” operasının yaranma tarixindən sovet opera sənətində “Koroğlu” operası kimi başqa bir əsər yazılmamışdır (1). Belə opera Üzeyir bəy Hacıbəylinin yaradıcılığında və Azərbaycan Opera sənəti tarixində yeni bir dövrün və opera sənəti anlayışının başlanğıcı idi.

“Koroğlu” operasından öncə Ü.Hacıbəyli özünün muğam operalarından fərqli olaraq, klassik opera janrı üçün labüd sayılan ariya, duet, ansambl, leytmotiv, reçitativ, böyük simfonik və xor səhnələri olan bir opera üzərində işləməyi qarşısına məqsəd qoymuşdu. Bəstəkar “Dəmirçi Gavə” operasını yazmaq fikrində idi. Hətta bu operadan bəzi xor partiyaları və ariyalar artıq bəstələnmişdi. M.S.Ordubadi öz xatirələrində yazmışdı: “Məni opera teatrına dəvət etdilər və “Dəmirçi Gavə” pyesi əsasında bir opera librettosu yazmaq üçün müqavilə bağladılar. Mən bu barədə

Üzeyirlə çox görüşürdüm. Üzeyir artıq bir çox ariyaları yazmışdı. Lakin böyük bəstəkarı “Dəmirçi Gavə” mövzusu təmin etmədi. O, elə bir opera yaratmaq istəyirdi ki, mövzusu xalqımızın varlığına qəhrəmanlıq ruhu aşılınsın. Beləliklə, “Koroğlu” dastanına müraciət etdi. “Koroğlu” operasının librettosunu o zaman Tbilisidəki Azərbaycan teatrının aktyoru Heydər İsmayılov yazmışdır” (2).

“Koroğlu” operası Azərbaycan xalqının və onun musiqi əzəmətinin, musiqi dühasının parlaq və ölməz əsəridir. Bu opera Azərbaycan muğamları, aşiq yaradıcılığı və el havalarının bir çox illər Üzeyir sənətkarlığının özülünü təşkil edən yaradıcılıq axtarışları sayəsində düşünülmüş və yaradıcılıq süzgəcindən keçirilərək yaranmışdır.

“Koroğlu” operasının birinci pərdəsində Nigarın ariyası və Nizaminin sözlərinə bəstələnmiş “Sənsiz” romans-qəzəli müasir dövrümüzdə də öz aktuallığını itirməmiş, əksinə gənclərin böyük sevgilə dinlədiyi musiqiyə çevrilmişdir. Bu əsərlərin ikisi də “Şikəstəyi-fars” üstündə yazılmışdır. Nigarın ariyasında onun zalımlara nifrəti, Rövşənə olan pak məhəbbəti, həqiqi sevgini var dövlətdən üstün tutması, Rövşənə olan məhəbbətinə sonadək sadıq qalacağı tərənnüm edilir.

Dahi bəstəkarımız Ü.Hacıbəyli ilə “Koroğlu” obrazının ilk ifaçısı Bülbülün ilk görüşünü öz xatirələrində Bülbül belə xatırlayır: “Məni bu böyük sənətkarla Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev tanış etmişdir. Xalq Maarif Komissarlığı nəzdindəki İncəsənət İdarəsinin rəisi olan Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev “Əsli və Kərəm” operasında Kərəm rolunda çıxışının ikinci günü öz iş otağında məni Üzeyir bəylə tanış edib dedi:

– Bu bizim Bülbülümüzdür. Dünən Kərəm rolunda bülbül kimi cəh-cəh vurub tamaşaçıları heyran etdi.

O zaman Üzeyir bəy musiqi şöbəsinin müdiri idi. Onun gözəl, cazibədar siması, iki tərəfə ayrılmış azca qıvrım saçları, sadə və mənalı baxışları məni çox heyran etdi.

Üzeyir bəy mənim bu heyranlığımı duyaraq zarafatla dedi:

“Hə, istəyirsən səni tərifləyim?”. Günlər keçdi Üzeyir bəyin əsərlərinin qəhrəmanı oldum. İkimiz də sənətə və elmə sarıldıq”.

1932-ci ildə artıq sovet xalqının coşğun yaradıcılıq mərhələsi klassik musiqimizin də inkişafını tələb edirdi. Yeni musiqi təfəkkürü bəstəkarlar qarşısında bir sıra mühüm məsələlər qoyurdu. O zaman musiqi sənətimizdə canlanma başlamışdı. Üzeyir bəylə yanaşı, Müslüm Maqomayev, Zülfüqar Hacıbəyov, Bakı və Leninqrad musiqi məktəblərinin yetirməsi olan Asəf Zeynallı yeni əsərlər yazırdılar. M.Maqomayev “Nərgiz”, Qliyer “Şahsənəm” operaları üzərində işləyirdilər. Üzeyir Hacıbəyli deyirdi: “Mən operanı yazacam, lakin mənə Bülbül kimi daha on tenor lazım olacaq” (3).

1932-ci ildə Üzeyir Hacıbəyli ilə “Koroğlu” operasını yazmaq üçün müqavilə imzalandı və operanı yazmağa başladı. Bununla yanaşı, Üzeyirbəy “Komsomolçu qız”, “Mazut”, “Zavod səni gözləyir” kimi yeni həyatı tərənnüm edən kamera əsərlər də yazırdı.

Bülbül xatirələrində yazır: “1935-1936-cı illər idi, Üzeyirbəy mənə ilk dəfə olaraq Koroğlunun ariyalarını və Nigarın ariyasının başlanğıc formasını göstərdi.

Koroğlunun ariyasının tonallığı bizim Üzeyirbəylə aramızda böyük düşüncə ayrılığına səbəb oldu. O, sonda tonallığın dəyişimi ilə mənimlə razılaşdı və üçüncü pərdədəki ariyanı öyrənməmə üçün notları mənə verdi.

1936-cı ildə bəstəkar bizə birinci aktın notlarını göstərdi. Bu zaman yanımda olan, tərəfindən dəvət almış musiqiçi Pəxsalovla Üzeyirbəyin bir neçə ariyanın, səhnənin yerini dəyişməsinə rica etdik. Daha sonra onunla gəzintimiz zamanı Koroğlu obrazı haqda düşüncələrimi bölüşdüm, aşiq havalarından xalq nağıllarından bəhsim zamanı Üzeyirbəy güldü və dedi: “Görəcəksən, elə opera yazacam ki, bütün operaları kölgədə qoyacaq” (3).

1936-1937-ci illərdə artıq “Koroğlu” operasının dörd aktlı klaviri hazır oldu, Bülbül öz hazırlığı ilə bərabər başqa rolların ifaçılarını da hazırlamalı idi. Operanın ifaçılarından: Həsən xan – M.T.Bağırov, Əhsən paşa – A.Zübalov, İbrahim xan – B.Mustafayev, Həmzə bəy – Q.B.Hüseynov, Nadir – Q.Zübalov və başqaları. 1937-ci ildə Bakıda Ü.Hacıbəylinin “Koroğlu” operasının premyerası keçirildi, bu hadisə Azərbaycan opera sənətinin bayramı idi. Epik-qəhrəmanlıq operası olan “Koroğlu”nun süjetini Azərbaycan dastanı təşkil edirdi. Libretto M.S.Ordubadinin idi.

Üzeyir Hacıbəyli öz xatirələrində yazır: “Mən “Koroğlu” operası üzərində işlərkən qarşıma müasir musiqi mədəniyyəti nailiyyətlərindən istifadə edərək, formaca milli opera yaratmaq vəzifəsini qoymuş idim. Operanın məzmununa gəldikdə, o, Koroğlu haqqında əsərin librettosunun əsasını təşkil edən xalq dastanları materialları ilə müəyyən edilir. Belə bir vəzifəni yerinə yetirmək üçün bəstəkardan yalnız nəzəri hazırlıq deyil, həmçinin xalq yaradıcılığını dərinlən öyrənmək, incəsənət işçisinə xalqla onun başa düşəcəyi dildə danışmağa imkan verən stili mənimsəmək tələb olunurdu” (6).

Bülbül xatirələrində yazır: “Mənim qəhrəmanım Koroğlu bu vaxtadək yaranmış opera qəhrəmanlarından çox fərqlidir. Opera dramaturgiyasındakı məşhur obrazlardan Verdinin “Otello” operasındakı Otello, Çaykovskinin “Qaratoxmaq qadın” operasında Qerman, Bizenin “Karmen” operasındakı Karmen, Verdinin “Aida” operasındakı Radames və başqa bu kimi obrazlar Koroğlu obrazı kimi çoxcəhətli, çoxtərəfli deyildir. Adlarını çəkdiyim obrazlar nə qədər psixoloji xüsusiyyətlərlə zəngindirərsə, Koroğlunun obrazı bir çox cəhətləri ilə onlardan fərqlidir. Koroğlu həm igid, sərrast atıcı, gözəl rəqs etməyi bacarandır, nəbə çəkəndir, aşıqdır, saz çalandır. Bir obrazda bir çox xüsusiyyət, bacarıq birləşir. Bu keyfiyyətlərə malik olan obrazı yaratmaq olduqca mürəkkəbdir (1).

Bülbülün vokalçı ustalığı, artistizm bacarığı da bu rolda daha qabarıq, daha ifadəli görünür. Onun ifasında Koroğlu həm mətin bir qəhrəman, həm də incə qəlbli bir aşiq kimi canlanırdı. Birinci keyfiyyət üçün operanın ilk pərdəsindəki üsyana çağırış səhnəsi, Çənlibeldəki “Mərd igidlər nəbə çəksin davada” monoloqu səciyyəvidirsə, ikinci keyfiyyət üçün üçüncü pərdədəki “Sevdim səni mən...” ariyası və dördüncü pərdədəki aşiq mahnısı xarakterikdir. Artist tamaşa boyu həm dramatik, həm də lirik səs çalarından ustalıqla istifadə edir. Koroğlu rolunda Bülbülün musiqi və səhnə materialını incələmək qabiliyyəti də nəzərə çarpır. Bu da Bülbülün ümumiyyətlə incəlikləri, mürəkkəb nüansları çox sevdinin göstəricisidir. Buna

nümunə olaraq dördüncü pərdədə Qıratın dalınca gəldiyi səhnəni xatırlamaq kifayətdir. Bülbülün adi danışiq intonasiyasından tutmuş ən melodik boyalara, pıçıltıdan başlayaraq artan və tədricən gurlaşan zəngülələrə, zəngin səs palitrasına malik olduğunu görmək mümkündür.

Bülbülün 100 illik yubileyində Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin nitqindən: “Bülbül yaradıcılığının zirvəsini “Koroğlu” operasında ifa etdiyi Koroğlu rolu təşkil edir. Bu operanın yaranmasında Üzeyir Hacıbəylinin nə qədər böyük yaradıcılıq səyləri olmuşdursa, o qədər də Bülbülün varlığı və Bülbülün ifaçılıq sənəti kömək etmişdir. Üzeyir Hacıbəyli “Koroğlu” dastanını musiqiyə çevirdi, opera əsərini yaratdı. Bülbül isə Koroğlunu yaratdı. XXI əsrdə də Bülbülün yaradıcılığından ilham alaraq, Bülbülün yaratdığı qəhrəman Koroğlunun qəhrəmanlıq nümunələrindən ilham alaraq müstəqil Azərbaycan dövlətini qurub-yaradacağıq və inkişaf etdirəcəyik” (8, s. 44-46).

Bülbül Koroğlu obrazını 400 dəfə müxtəlif teatr salonlarında ifa etmişdir. Bülbülün həmişəcavan səsi ona səhnədə tərəf müqabili olan onlarla bir-birindən gözəl Nigarın qəlbini fəth edə bilmiş, bitməyən gücü ona xalqının uğrunda son nəfəsinə qədər mübarizə etməyə yardımçı olmuşdur.

Məşhur opera müğənnimiz, Koroğlu obrazının ifaçısı SSRİ xalq artisti Lütfiyar İmanov öz xatirələrində yazmışdı: “Bülbül haqqında söz düşəndə qəlbimdən xoş bir gizilti keçir. Unudulmaz sənətkarın mənim üçün dərin məna kəsb edən obrazı, şəxsiyyəti gözlərim önünə gəlir. Çünki böyük yaradıcılıq yolunda ilk uğurlu addımım bilavasitə onunla, ustadımın əvəzsiz istedadla canlandırıdığı Koroğlu obrazı ilə bağlıdır. Mənim iştirakımla keçən tamaşanın axşamı ustad özü gəlib məni ürəkdən təbrik etdi və dedi: “Lütfiyar, əzizim Koroğludan müğayət ol. Mən onun varlığını səhnədə göz bəbəyim kimi qorumuşam. Sənin səhnədə gələcək böyük uğurların ilk növbədə Koroğlu obrazını necə ifa etməyindən çox asılı olacaqdır. Qəti əminəm ki, o, sənə nəaliyyətlər gətirəcəkdir”. Bülbül sənətdə mənim üçün örnək, məhək daşdır” (9).

Bildiyimiz kimi, “Koroğlu” operasını Üzeyir bəy Hacıbəyli xüsusi olaraq Bülbül üçün yazmışdır. Bülbül tamaşa qabağı xəstə olduğu zamanlarda belə səhnəyə çıxmaqdan qorxmamış, tam əksi böyük cəsarətlə onun tamaşanı xəstə vəziyyətdə necə ifa edəcəyindən qorxan insanlara güc vermişdir. Bülbülü səsin ifa öncəsi sağlam olmaması qorxutmurdu, O, psixoloji hazırlığın daha önəmli olduğunu düşünürdü.

Koroğlu rolu dünya opera repertuarının ən çətin rollarından biridir. Lakin bu rol Bülbül ifasında bizlərə çox asan görünür. Koroğlu obrazı Bülbülün əyninə biçilmiş libasa bənzəyir, onun ruhunun, qəlbini aynasıdır sanki bu rol. Bülbül xalqın sevimli qəhrəmanı, səsi ilə düşməni lərzəyə salan bir igiddir. Bülbül gələcək nəsillərin də qoluna Koroğlu gücü, ürəyinə Koroğlu cəsarəti, Koroğlu məhəbbəti və Koroğlu sədaqəti aşıl原因 ilham mənbəyi olacaqdır.

## ƏDƏBİYYAT:

1. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-1 № 2825
2. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-2 № 5907
3. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-1 № 2832
4. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-1 № 2832

5. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-1 № 2832
6. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-1 № 3210
7. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-1 № 2825
8. Məmmədova A.R. Bizim Bülbül–Dünyanın Bülbülü. B.: 2011
9. Bülbülün Memorial Muzeyi. Əsas Fond. DK-2 № 5930

**Ильхам НАЗАРОВ**

Выпускник БМА имени Узеира Гаджибейли  
Студент академии Osimo D'Arte Lirica

### **ОБ ИСПОЛНИТЕЛЬСКОЙ МАНЕРЕ БЮЛЬБЮЛЯ В ОПЕРЕ «КЁРОГЛУ»**

**Резюме:** В статье раскрывается роль великого Бюльбюля в создании и развитии образа Кёроглу из одноимённой оперы выдающегося композитора У. Гаджибейли. Автор исследовал характер главного героя произведения, а также отметил роль Бюльбюля в воплощении образа Кёроглу, требующего высокопрофессиональные вокальные данные и артистизм.

**Ключевые слова:** У.Гаджибейли, Бюльбюль, оперный певец, «Кёроглу», опера

**Ilham NAZAROV**

Graduated from BMA named after Uzeyir Hajibeyli  
Student of the Osimo D'Arte Lirica Academy

### **ON THE EXECUTIVE MANNER OF BULBUL IN OPERA "KOROGHLU"**

**Summary:** The article talks about the role of the great Bulbul in the development of the opera by the outstanding composer U. Hajibeyli "Koroghlu". The author investigated the character of the hero of the opera - Koroghlu, and also spoke about the role of Koroghlu, which requires high vocal ability and artistry.

**Key words:** U.Hajibeyli, Bulbul, opera singer, "Koroghlu", opera

**Rəyçilər:** fəlsəfə üzrə elmlər doktoru, professor Gülnaz Abdullazadə  
sənətşünaslıq üzrə elmlər doktoru, professor Gülzar Mahmudova